

de la seva imaginació: d'una banda, no es pot excloure que alguns d'aquests cabdills, amb els quals va acabar tenint —com ell mateix ens contarà una mica més endavant— una relació ben cordial, li expliquessin com havia anat la feta des del seu punt de vista; de l'altra, és un punt sospitós el fet que les reaccions i els parlaments que atribueix a l'enemic actiu com a elements que ajuden a corroborar l'encert de la seva actuació, com de seguida comprovarem. En qual-sevol cas, Muntaner explica que Yahluf va fer armar una catorzena d'embarcacions i que a l'alba va llançar un atac sorpresa contra les posicions ocupades pels còmits Godà i Despuig. L'estratagema tingué un bon succés: «e-ls crestians foren axí soptats que pensaren de fugir; e axí levaren los crestians del pas» (*ibidem*). El rebel s'acutà a comunicar l'afranquiment del pas als seus amics alarbs i els exhortà perquè entressin a Gerba sense cap temor. Aquests, però, acolliren les notícies amb escepticisme i consideraren més prudent de restar una mica a terra ferma: segons el relat de la *Crònica*, els preocupava que el capità Muntaner intentés recuperar el control de l'estret, una possibilitat que, en cas de materialitzar-se, els deixaria atrapats a l'illa i mancats de provisions suficients («et ells dixeren que enans veurièn jo què faria con assò sabia, que con fossen dins et jo los tollia lo pas, que ells serien perduts, per la pocha vianda que havien; e axí no volgren entrar en la ylla aquell jorn», *ibidem*).

Mentrestant, Godà i Despuig es presentaren davant el capità de Gerba al Qastil. Muntaner afirma que els reports sobre la facilitat amb què els còmits havien retut el pas a l'enemic el feren enfurir tant que va anar de poc que no els fes executar («E tantost los nostres vengren al castell axí desbaratats; et jo venguí, et fuy tan felló, que en poch estech que no pengé aquells còmits», *ibidem*). Ja podem suposar, doncs, una de les raons per les quals molt probablement el cronista consigna en el llibre els noms d'aquests personatges secundaris: a fi que els seus lectors o oïdors tinguin present que és precisament a ells a qui cal imputar el fracàs de què es fa qüestió en aquest passatge, i no pas a ell mateix. D'altra banda, cal tenir en compte que la manera com l'empordanès aborda tots aquests particulars li permet, un cop més per contrast, de posar més l'accent en la determinació que ell hagué de mostrar tot seguit per tal de salvar la situació i emparar-se novament, i ja d'una manera definitiva, del pas en qüestió.

Assabentat, doncs, de la pèrdua de l'estret, Muntaner es disposà a liderar-ne personalment la reconquesta. Abans, però, confià la custòdia del castell de Gerba a un compatriota seu: en Simó de Vallgornera, cavaller al servei del rei Frederic de Sicília que es va distingir per les seves accions de guerra guerrejada en els diferents conflictes que enfrontaren aquest monarca amb els Anjou de Nàpols durant les dues primeres dècades del segle XIV («E tantost comané lo castell a misser Simon de Vaylguarnera, e-l lexé en mon loch», *ibidem*; la menció ací de la figura de Vallgornera és interessant, d'altra banda, perquè pocs anys després de la renúncia de Muntaner a la capitania de Gerba, esdevinguda el maig del 1315, aquest mateix personatge arribà a ostentar el càrrec de capità).⁴⁷ Fet això, el capità pujà a bord d'un lleny i, al capdavant de l'estol,

⁴⁷ Entre els successors de Muntaner al capdavant de la capitania trobem noms com els de Stefano di Branciforte, que en un document del 1319 consta com a «capitaneus et castellanus

aconseguí de prendre posicions en el pas prèviament desemparat («et munté en la I dels lenys, que eren de LXXX rems, et amené-me'n los altres ab mi ensemps, et dues barques armades; et aquell dia jo fuy al pas», *ibidem*).

En aquest punt, la narració torna a oferir-nos la perspectiva de Yahluf i els genets alarbs, que es miren els moviments dels cristians de la costa tunisenca estant. Els aliats del líder nakkarita li retreuen la seva imprudència: si haguessin fet cas del seu consell i haguessin creuat el pas, ara estarien a la mercè de l'enemic (rere aquests mots, com ja ha estat dit, no costa de veure-hi un mecanisme del cronista per lloar la seva actuació de manera indirecta). Yahluf replica els crítics anunciant-los la seva intenció d'enfrontar-se als vaixells catalans per tal d'expulsar-los novament del pas:

Et l'endemà Salim Bemargam e los altres dixeren a Aleff:

—Què'ns fórem fets, si en la ylla fóssem entrats? Tu nos havies cativats!

E dix Aleff:

—Et si jo us leu altra vegada aquests del pas, entraríets?

Et ells resposeren que hoc, segurament (*ibidem*).

Al capdavant de vint-i-una barques armades, Yahluf ataca les embarcacions catalanes, al capdavant de les quals hi ha el lleny de Muntaner. La narració d'aquest combat és ben remarcable pel fet que, si bé al començament de la *Crònica* el peraladenc se'ns presenta com un veterà de guerra i tot al llarg del llibre ens parla de la seva participació activa en diverses campanyes militars lliurades de banda a banda de la Mediterrània, són, ben mirat, comptades les ocasions en què se centra en les accions dutes a terme per ell personalment en la fragor de les batalles: és molt més freqüent, en canvi, que en aquests casos es limiti a referir l'esforç col·lectiu de la host o, a tot estirar, d'alguns dels cossos de tropes que la integren (ballesters, almogàvers, etc.), emprant per a fer-ho la primera persona del plural, indicativa de la seva participació en els enfrontaments. De fet, i si no vaig errat, aquesta tònica general només es trenca en dues ocasions: la primera d'elles la trobem a l'adés al·ludit cap. 227, relatiu a la seva heroica defensa de Gal·lípoli, en què s'autoretrata lluitant a cavall a la platja que s'estén davant la fortalesa macedònica per tal d'impedir —en va— el desembarcament dels grecogenovesos, o, més tard, en el moment més crític de l'assalt al castell, liderant, acompanyat per uns pocs genets i infants, la decisiva *sortie* que causarà la desconfita definitiva dels agressors. La segona és, tot just, la que ara ens ocupa.

En veure acostar-se les embarcacions de Yahluf, Muntaner ordena a l'estol d'escometre-les: el seu lleny és el primer a entrar en combat. La força de l'investida és tal que un terç de les barques nakkarites són esfondrades tot just a l'inici de la batalla; al remat, només quatre poden escapolir-se dels cristians, una

---

insularum Gerbarum et Gerbinarum» (Mas Latrè 1866: I, 159, Apèndix V, doc. 9), o, en efecte, el mateix Simó de Vallgornera, que accedí al càrrec poc després (Dufourcq 1969: 521). Sobre les gestes de Vallgornera en les guerres angevines, vegeu les notícies fornides pel mateix Muntaner al cap. 282 de la *Crònica*.

d'elles la del mateix Yahluf, que pren terra en un altre punt de l'illa, temerós que si retornés a terra ferma hauria de patir les represàlies dels alarbs, defraudats per les seves falses promeses d'una conquesta fàcil:

Et jo fiu derrera del meu leny estar tots los altres; e axí con vengren et foren prop de mi, jo vaig ferir enmig d'ells en tal manera, que VII de les barques mis a fons, e vaig-me encallar sobre elles; et pensam de ferir sobre ells dessà et dellà ab los altres lenys e barques, qui tantost feriren. Què us diré? Que de XXI barcha que eren, no n'escaparen cor IIII, en què fugí en terra lo dit Aleff, ço és a saber, en la ylla; que aquí era la sua companya, qui-ns miraven, e en la terra ferma los alarps. E axí no gosà fugir entre los alarps, que tot l'agren espessejat. E-n aquell dia matam més de CC moros, e n'aguem XVII barques (*ibidem*).

Des de la costa tunisenca, Yaqub ben Aïssa i Murgim ben Sabir, els dos principals cabdills alarbs, contemplen l'èxit de Muntaner. La seva reacció, segons la *Crònica*, és d'alleujament: ara constaten l'encert de la seva decisió de romandre a terra ferma contra els consells de Yahluf:

Et d'aquella hora avant la guerra fo guanyada per nós, que tots se tengren per morts; et haguem guanyat lo pas, que d'aquí avant no y podia entrar ne exir negun menys de ma volentat. Et Salim Bemargam et Jacob ben Acia e los altres, qui agueren vist açò, levaren les mans a Déu con en la ylla no eren entrats (*ibidem*).

Tanmateix, el seu alleujament no és complet, perquè alguns dels seus homes sí que han quedat atrapats a l'interior de l'illa. Per aquest motiu, a fi de rescatar-los resolen de negociar amb el capità cristià, el favor del qual tracten de guanyar-se amb obsequis i altres deferències. És molt interessant d'analitzar el capteniment que Muntaner s'atribueix en recordar com anaren aquestes negociacions, al capdavant concloses amb un acord entre les parts que possibilità l'evacuació dels guerrers en qüestió. Notem, de bell antuvi, que la imatge d'home magnànim amb l'enemic que el cronista hi dona d'ell mateix concorda amb l'elogi que, a l'inici mateix del llibre, li dedica el vell prohoms vestit de blanc que se li apareix en somnis a la seva alqueria de Xirivella: «jamés no has volgut guardar a negun qui en ton poder fos ne sia vengut mal per mal, ans molts hòmens de gran affer són venguts en ton poder [...] e-ls deliuraves de la tua presó e-ls ne trameties en lurs terres salvament et segura» (cap. 1, II, 17). I tanmateix, convé assenyalar que, si més no en aquest episodi, la qualitat que al peraladenc li interessa de subratllar sobretot de la seva persona no sembla pas la magnanimitat, sinó, un cop més, la seva astúcia en qüestions militars i diplomàtiques. Davant les peticions i els oferiments dels dos magnats alarbs, Muntaner opta per no donar-los cap pista sobre els seus pensaments o les seves intencions: es fa pregar molt abans d'accedir al que li demanen, i quan finalment hi transigeix, per tal d'encarir el favor que els fa i presentar-se als seus ulls com un home greu i sever, els imposa unes

condicions ben rigoroses (insisteix a supervisar personalment l'evacuació dels soldats que abandonaran l'illa, i els demana que li lliurin ostatges que l'ajudin a identificar-los, perquè no vol que, amagat entre ells, es pugui escapar cap dels homes de Yahluf). Però tot és, com confessa de seguida el cronista, pura comèdia: no sols li està bé que aquests guerrers abandonin la lluita, sinó que hauria pagat una fortuna només per perdre'ls de vista! Comptat i debatut, Muntaner aplica ací l'antiga màxima castrense segons la qual no s'ha de barrar el pas a un enemic fugitiu.⁴⁸

et faheren-me molta de honor, e-m donaren de lurs joyes, et puys pregaren-me que leixàs exir C hòmens a cavayl que havia ab N' Aleff en la ylla, qui eren parents et vassalls de Salim Bemargam, e atretants de Jacob ben Acia. Et jo fiu-me'n molt tenir et pregar, et volgre-y haver donades, per part del senyor rey, V míllia onçes, que ja fossen deffora. E axí a la fi jo-ls ho atorgué, fahent semblant que-m sabia greu; et mis-los-ho en gran serviÿ, axí que jo los dix que ab les mies barques que yo-ls ne gitaria, et que y volia ésser en persona; et que-m liuràs II cavallers, et Jacob ben Ecia altres II, qui-ls coneguessen, et que-s guardassen que altres no-n traguessen mas aquells lurs. Et ells faheren-me'n moltes gràcies (cap. 253).

Moguts pel gest de Muntaner envers Ben Aïssa i Ben Sabir, molts altres cabdills alarbs intercedeixen davant ell en favor d'alguns homes seus romanos també a Gerba. El capítol reproduceix amb ells el mateix comportament que suara hem vist: de primer, es mostra dur i reticent amb ells, però a la fi els consenteix de poder rescatar tots els soldats que li demanen. És ben evident la complaença de Muntaner en recordar les mostres de submissió que li dedicaren aquests grans senyors de la guerra, que compara hiperbòlicament amb les que un monarca que visita per primer cop els seus dominis sol rebre per part dels seus nous súbdits: «Et après, con açò fo atorgat, vengren d'altres caps que y havia, qui me'n demanaven qui XX, qui X; et jo no-n volia res atorgar, et tuyt cahien-me'n als peus, que major pressa havia de besar la mà, que si fos rey que entràs en terra novellament» (*ibidem*).⁴⁹ Pel seu to jactanciós, el passatge recorda els relats d'altres guerrers i aventurers d'origen plebeu als quals la seva

⁴⁸ Vegeu, per exemple, sobre aquest punt els *Strategemata* de Juli Frontí: «Idem inter praecepta imperatoria memoriae tradidit, non esse pertinaciter instandum hosti fugienti, ne non solum ea re fortius ex necessitate resisteret, sed ut postea quoque facilius acie cederet, cum sciret non usque ad perniciem fugientibus instaturos victores» (ll. II, cap. 6, § 10; Frontí 1980: 168).

⁴⁹ Vegeu allò que prescriuen les *Partidas* sobre les ocasions en què un vassall havia de besar la mà del seu senyor: «Besar deve el vassallo la mano al señor quando se faze su vassallo [...] Empero al rey también ricos omes como los otros de su señorío son tenudos de besar la mano [...] E aún gela deven besar cada vez que va de un logar a otro e le salen a rescebir, e cada que viniere de nuevo a su casa o se quiere della partir para yr a otra parte, o quando les diere algo o les prometiere de fazer bien e merced. E esto son tenudos de fazer al rey por dos razones. La primera, por el debdo de la naturaleza que han con él. La otra, por el reconocimiento del señorío que ha sobre ellos» (*Partida* IV, títol XXV, llei V; Alfons X 1807: III, 135).

carrera militar els dugué a desenvolupar rols destacats o, si més no, d'una certa importància.⁵⁰

Cal dir que, en relatar tots aquests intercanvis diplomàtics amb els aliats de Yahluf, Muntaner aprofita novament per fer gala de la seva capacitat per travar amistats cordials i fins i tot aliances útils amb enemics en principi irreconciliables: explica, en efecte, que, de resultes d'aquests tractes amb els cabdills, «jo-m partí d'ells ab gran pau et gran amor» (cap. 254).⁵¹ A més, afirma que, abans d'acomiar-se'n, els féu prometre dues coses: a) que mai més no s'alçarien en armes contra ell i b) que acudirien en la seva ajuda, al capdavant de les seves tropes, sempre que els ho demanés. No oblidem aquest darrer apunt, perquè aquests mateixos senyors alarbs reapareixeran més endavant —ja no jugant un rol antagonista, sinó auxiliar— en el relat muntanerià:

Què us diré? Que a prometre m'agren tots los caps que negun temps, per neguna rahon, contra mi no venguessen, ells ne les lurs gents. E axí m'o prometeren, e-n fahem cartes; et em prometeren e-m juraren, lavors, valer ab tot lur poder contra totes les gents del món. Et d'açò me féu Salim Bemargam, et Jacob ben Ecia, Abdel-là ben Debeb, et Bon Bàrquet e-ls altres caps, sagrament et homenatge (cap. 253).

V.- L'ARRIBADA DE CONRAD LANCIA DE CASTRO MAINARDO I L'ESCLAFAMENT DEFINITIU DE LA REVOLTA GERBIANA (PRIMAVERA DE 1311)

La recaptura del pas marítim per part dels cristians va suposar un cop devastador per als líders de la Mistoua, que tot seguit comunicaren a Muntaner la seva intenció de rendir-se. Abans, però, d'acceptar-ne la rendició, el capità escriví una carta al rei Frederic per tal d'assabentar-lo d'aquests afers: «et jo

⁵⁰ *Mutatis mutandis*, i salvant l'evident distància cronològica que separa tots dos autors, l'anècdota explicada per Muntaner fa pensar en la delectança amb què el capità castellà Alonso de Contreras rememora el gentil tractament que li dispensaren els habitants de l'illa d'Astipàlea en agraïment pel colp de mà que havia dut a terme contra un pirata que havia segrestat el papàs local: «En entrando en la iglesia, se sentaron en bancos los más caballeros, si es que los había, quiero decir los más granados, que en todas partes hay más y menos. A mí me sentaron solo en una silla, con una alfombra debajo los pies, y de allí un poco, salió revestido el cura, como de Pascua [...] Incensome y, después, me besó en el carrillo y luego fue viniendo toda la gente, los hombres primero, y luego las mujeres haciendo lo mesmo; cierto es que había hartas hermosas, de que no me pesaban sus besos, que templaba con ellos los que me habían dado tantos barbados y bien barbados [...] Enviaron luego a las fragatas mucho vino, y pan, y carne guisada, y frutas, de las que había en abundancia» (Contreras 2007: 295-296).

⁵¹ Altres exemples d'aquestes amistats insospitades són els turcs coalitzats amb la Companyia, que, segons afirma el mateix peraladenc, veien en ell un pare (cap. 233); o el genovès Ticino Zaccaria, amb qui s'alià per tal d'atacar el castell de Focea (cap. 234); o els corsaris venecians Giovanni Quirino i Marco Minotto, que atacaren i capturaren la seva nau en aigües del Negrepoint, i dels quals, amb tot, acabà rebent grans mostres d'afecte (cap. 236).

sens consciència del senyor rey no-ls volguí perdonar, et tramís-ne una barcha armada al senyor rey, et què volia que-n fahés, et que tots eren morts et perduts si ell se volia, et que ara era hora si venjança ne volia prendre» (cap. 254). Segons el relat de la *Crònica*, el monarca sicilià, assessorat pels seus consellers, es negà a atendre les peticions dels nakkarites, perquè, després dels grans afronts que havia rebut d'ells en el passat, no podia ara acceptar cap sortida de la crisi que no passés pel seu total anihilament («Què us diré? Lo senyor rey hac son consell que per res a merçè no-ls presés, que gran desonor li seria que no-n presés venjança del dan que li havien donat», *ibidem*). Frederic ordenà, doncs, a Muntaner de no entrar en tractes amb els rebels, i li comunicà la tramesa imminent a Gerba d'una host de dos-cents cavallers i dos mil infants comandada per Conrad Lancia de Castro Mainardo, que tindria la missió d'esclafar la revolta d'una vegada per totes. Encara, l'exhortà a fer arribar de sotamà (per mitjà d'alguns gerbians de confiança) queviures a l'enemic, indicació en principi sorprenent, però que tenia com a objectiu d'evitar que, constrets per la fam i la penúria, molts rebels fugissin de l'illa nedant (i que, un cop refets, poguessin tornar-hi més endavant i causar-hi nous problemes als cristians): «et tramès-me a dir [...] que per res a merçè no-ls presés, ans si de fam morien, que quaix qui res no-n sap, que-ls fahés ajuda de viandes fer als sarrahins qui ab mi eren. È açò manà ell per ço que per fam no-s n'exissen de nuyt nadan» (*ibidem*). Muntaner afirma que acomplí escrupolosament les disposicions reials, i que encara prengué altres mesures perquè els nakkarites no sospitessin res del cop de gràcia que hom havia planejat contra ells: durant un temps, va ordenar als seus homes que deixessin d'hostilitzar-los, i fins i tot es va permetre de donar comiat als dos-cents genets alarbs aliats de Ben Simomem reclutats al començament del conflicte, que tan eficaçment l'havien servit i amb els quals havia entaulat també amistat. Igual com hem vist adés a propòsit dels seus tractes amb els cabdills Ben Aïssa i Ben Sabir, el cronista se'ns torna a presentar en aquest punt com l'home afable i generós que sap fer-se d'estimar pels altres, perquè assegura que, abans de dir adéu a aquests guerrers, els féu molts presents, i que ells, agraïts, li prometeren d'ajudar-lo militarment sempre que els ho requerís:

E com jo sabí que misser Corral era aparallat, ab tota aquella gent, de venir a Gerba, jo pagué tots los CC hòmens de cavayl, d'elarps, qui ab mi havien estat en la guerra (qui molt leyalment et bé m'avien servit, si hanc cavallers havien per negun temps leyalment servit a lur senyor), de tot quant jo-ls devia; e a cascuns doné de gràcia vianda que s'en portaren per XV jorns, e civada per lurs cavalls; et a cascun doné una aljuba de drap de lana, et altra de li; et a tots los caps, a cascun, una aljuba de pisset vermell, et altra da xalló; e fiu-los posar en terra ferma. E axí anaren-se'n pagats en tal manera de mi, que-m profferiren valença contra tots los hòmens del món. Et jo per ço gité'n los alarps que-ls hòmens de Mistoua se tenguessen per pus assegurats, et jo que havia manat que nuyl hom no-ls fahés negun dampnatge (*ibidem*).

Si acceptem la cronologia oferida per Muntaner, fou a començaments de maig del 1311, possiblement pels volts del dia 7, que desembarcaren a Gerba

les tropes del Lancia.⁵² Hom es trobà un problema en treure els cavalls dels vaixells: a aquests animals els causava espant la visió dels camells que muntaven els wahbites instal·lats a l'entorn del Qastil. Muntaner, sempre prolix a l'hora d'exposar problemàtiques d'índole castrense i les seves possibles solucions, reconta que en constatar el fenomen els cristians determinaren de péixer els cavalls a la vora dels camells, a fi que a poc a poc s'anessin acostumant a la seva presència. Fou un procés penós al principi, però sembla que al remat l'aversió que els destrers sentien envers aquells altres quadrúpedes desaparegué (o, si més no, es mitigà considerablement):

E a poch de dies Corral, ab tota aquella bona companya, vench a Gerba, et pres terra al castell, et aquí aveyla misser ren los cavalls et tota aquella gent. E·ls cavayls havien tan gran pahor dels cameyls, que de tot sen exien com los veÿen; sí que aguérem d'acort que entre II cavayls metessen I cameyl a menjar prop d'ells; sí que fo lo major trebayl del món, emperò axí se avearen ab ells, en tal manera que ab ells ensemps menjaven (*ibidem*).⁵³

Dedicats, doncs, a la cura dels cavalls, els cristians deixaren passar tretze dies abans de llançar l'ofensiva definitiva contra els rebels de la Mistoua. Fou durant aquest lapse de temps que Yahluf abandonà a la seva sort els seus seguidors i, després d'haver rebut per part del Lancia garanties que la seva vida seria respectada, es va lliurar a mans del capità llatí en representació del rei Frederic.

⁵² Vegeu, però, les reserves expressades per Cingolani (2015: 88-89) quant a la cronologia oferida en aquesta secció de la *Crònica*, que en aquest cas semblen justificades.

⁵³ Cal notar que la contrarietat de què es parla en aquesta anècdota, i el remei que hom hi donà, ens posen sobre la pista d'un *topos* —el de l'animadversió dels cavalls pels camells— que es retroba ja en moltes fonts de l'Antiguitat Clàssica: vegeu, per exemple, Heròdot (*Històries*, ll. I, cap. 80; Heròdot 2000-2001: I, 91), Aristòtil (*Història dels animals*, ll. VI, cap. 18; Aristòtil 1996: II, 105), Plini el Vell (*Història natural*, ll. VIII, cap. 26; Plini Segon 1855: II, 276) o Elià (*Història dels animals*, ll. III, cap. 7; Elià 1958: I, 165). Per tal d'evitar els perills que aquesta por podia provocar en el camp de batalla, quan venia el cas que un cos de cavalleria es trobava al davant un esquadró de genets muntats a camell, les fonts grecollatines recomanaven de procedir semblantment a com ho feren els catalanosicilians en l'ocasió que ens ocupa: així, Xenofont (*Libre de l'equitació*, cap. 6, §§ 14-15; Xenofont 1878: 283) subratllava la conveniència que hom acostés els cavalls a criatures o objectes que els causessin aprensíó a fi que s'hi acabessin acostumant. Segons Diodor de Sicília (*Biblioteca històrica*, ll. II, cap. 17; Sicília 1933-1967: I, 405), la reina Semiramis va recórrer a aquesta tècnica durant els preparatius d'una campanya contra Estrabobates, rei de l'Índia: al seu exèrcit, en efecte, hi havia cavalls que, des de la juvenesa, s'havien criat al costat de camells. Per la seva banda, el ja esmentat Elià conta en un altre lloc (*Història dels animals*, ll. XI, cap. 36; Elià 1958: II, 407) que els perses van començar a criar i alimentar plegats ambdós tipus d'animals arran de la victòria de Cir el Gran a Timbrea (547 a.C.), batalla en què, segons els mateixos Heròdot (*Històries*, ll. I, cap. 80; Heròdot 2000-2001: I, 91) i Xenofont (*Ciropèdia*, ll. VII, cap. 1, § 27; Xenofont 1914: II, 219), els cavalls del rei Creso havien fugit espantats per la visió dels camells que hi havia a l'exèrcit enemic. Ja en el període medieval, la recomanació es retroba, encara, en els manuals bèl·lics bizantins, com ara la *Tàctica* de l'emperador Lleó VI el Filòsof (constitució 18, § 134; Lleó VI 2010: 489). Així doncs, el *modus operandi* servat per Muntaner, Lancia i els defensors del Qastil comptava amb una llarga tradició al darrere. Vegeu, encara, sobre aquesta qüestió, Renedo (2021).

Muntaner no dissimula en la *Crònica* el disgust que li produí aquest fet, i assenyalava que si Yahluf va preferir de negociar directament amb el Lancia i no pas amb ell, com a capità de la guarnició del Qastil, fou perquè era ben conscient que, en aquest segon cas, no hauria pogut salvar de cap manera la vida:

Et dins aquells XIII jorns, lo traïdor de Aleff vench-se metre en poder de misser Corral, que li promès que no-l mataria e que li faria preson honrada; que-l dit Aleff era fals et maestre, et tench son fet tot per perdut, per què-s volch abans metre en la preson del senyor rey que si vengués en man de nosaltres del castell, que ben sabia que ell ab nós no poria restaurar (cap. 254).

Finalment, i sempre segons la *Crònica*, el 19 de maig de 1311, vespra de l'Ascensió, la host catalanosiciliana, conformada per un miler d'infants, cent vint cavallers i trenta genets lleugers, avançà fins ben a prop del lloc on es concentraven els nakkarites i es preparà per al combat. A l'avantguarda de l'exèrcit hi havia el capità Muntaner i els soldats de la guarnició, perquè el peraladenc, només saber que Frederic es disposava a enviar a l'illa el Lancia amb tropes de reforç, li havia escrit una missiva per demanar-li expressament aquest honor, que el monarca li havia concedit de grat («tramatem a dir al senyor rey ab I missatge [...] en què-l pregam que nós aguéssem la daventera a la batayla, qui l'afany n'avíem soffert ben I any et mig, et qui conexíem los moros qui eren. E axí lo senyor rey graciosament atorgà-la'ns», *ibidem*). Quan l'endemà, dia 20 al matí, els cristians —mot ací del tot escaient, perquè, segons Muntaner, ni ell ni el Lancia no volgueren que aquella jornada hi hagués musulmans lluitant dins les seves files, segurament un índici d'una certa manca de confiança en la seva lleialtat— foren a les envistes de l'enemic, es trobaren que aquest ja els esperava en posició defensiva: el cronista, sempre tendent —com, per altra banda, molts altres textos historiogràfics medievals— a exagerar les dimensions numèriques dels antagonistes,⁵⁴ afirma que eren deu mil soldats d'infanteria equipats amb escuts, tot i que comptaven només amb vint-i-dos genets:

E axí, la vespra de la Assençió nós moguem del castell, e aquell jorn anam-nos atendar prop d'ells a miga legua. Et al matí anam-nos-en davant ells, et trobam-los ben hordonats de la batayla; et foren tota hora ben X míllia hòmens d'armes a peu, bons, et estrò a XXII hòmens a cavayl, et no pus; et agueren meses los hòmens veyls, e les fembres e-ls inffants en I bell caser antich que en aquell loch era. E axí foren-se meses los hòmens d'armes en esquera, tots ab lo genoyl fermats en terra, tots adargats. Et nós no aguem volgut que dels moros de la nostra part hi agués negun; e axí fom nós, de cavayl, entrò a CXX cavayls armats et XXX alfforrats, e estrò a M hòmens de peu de cathalans; que l'altra gent era en les galeas a guardar lo pas (cap. 255).

Segurament per marcar diferències amb l'arrauxat comportament en matèria tàctica de Jaume Castellar i Pellerino de Patti, principals responsables dels

⁵⁴ Sobre les freqüents exageracions dels cronistes medievals a l'hora de precisar el nombre de combatents d'un determinat exèrcit, vegeu Guenée (1980: 179-182).

fracassos de les expedicions precedents, Muntaner explica les instruccions que tant ell mateix com el seu col·lega italià donaren als seus guerrers abans de la batalla. Sembla, en efecte, que entre d'altres mesures establiren un sistema de senyals sonors mitjançant instruments musicals, per tal d'afavorir una coordinació de moviments més eficient entre els diversos components de l'exèrcit. Calia que els homes estiguessin pendents dels tocs de les trompes, que en serien tres, cadascun dels quals transmetria una ordre diferent: el primer exhortaria tothom a brandar la seva arma; el segon, a preparar-se per a la càrrega; el tercer, acompanyant pel so de les nacres,⁵⁵ a escometre els enemics:

E nós havíem hordonat que quant seríem davant ells, que com la primera trompeta toquaria, que cascun presés ses armes; et a la segona trompeta tothom fos aparellat de ferir; et con les trompes et nàcares sonarien, que pensàssem de ferir tots, de cavayl et de peu. Et haguem mesa la nostra pehonada a la banda dreta, et a la sinestra esteguem tots aquells de cavall (*ibidem*).

Tanmateix, aquestes disposicions —que, per altra banda, responien a una antiga pràctica militar—⁵⁶ foren desballestades per una reacció inesperada dels nakkarites, que, en sentir per segon cop les trompes, deduïren que el tercer toc seria el senyal d'atacar i, sense esperar que aquest es produís, escometeren enèrgicament la infanteria catalana. El moviment agafà en falta els cristians, que començaren a cedir terreny davant l'empenta de l'envestida. Aquest fet obligà la resta de la primera línia de combat —on, com ha estat dit, es trobava Muntaner— a entrar en batalla sense esperar el so convingut, ja que altrament els seus peons haurien estat derrotats pels musulmans:

Què us diré? Que con los II senyalls foren fets, e los moros conegren que a la terça devíem ferir; e axí cuytaren-se, et van-se levar ensemps, et van ferir en la nostra pehonada, en tal manera que-ls metien enderrera. Et nós, qui érem en la daventera, farim entre ells, que hanc no poguem esperar lo terç senyal, per ço con veýem que tota la nostra peonada se perdia si no feríssem. Et axí ferim en

⁵⁵ Les nacres eren una «parella de petites timbales de procedència àrab (*naqqâra*) amb distintes afinacions entre ambdues, cosa que permetia fer sons rítmics diferents, amb una caixa de ressonància de mitja esfera de 25 cm. com a màxim de diàmetre. Estaven construïdes amb fusta, terrissa o coure, i cobertes amb una membrana de pell. Se solien dur penjades de la cintura, cosa que permetia una gran mobilitat, fins i tot muntar a cavall, quan era necessari, penjant-ne una a cada costat del cavall. La iconografia també les mostra penjades a l'esquena d'una persona» (Martí Mendoza 2019: 328, n. 4).

⁵⁶ El sistema apareix ja descrit, per exemple, a l'*Anàbasi* de Xenofont: «Heus ací, doncs, el que cal fer: tan bon punt hom doni amb el corn el senyal d'anar a descansar, enfardelleu; al segon toc, carregueu els bagatges a llocs de les atzembles; al tercer, seguïu la primera columna, les bèsties de càrrega a la banda del riu, els hoplites a la part de fora» (II, II, § 4; Xenofont 1968-1979: I, 76). Naturalment, es fàcil de retrobar-lo també en d'altres cròniques medievals, com ara en aquest passatge de les *Chroniques* de Jean Froissart: «Et dit chacun à ses compagnons que, sitôt qu'on orroit la trompette tromper, chacun mit ses selles et appareillât ses chevaux; et quand on l'orroit la seconde fois, que chacun s'armât, et à la tierce fois que chacun montât sans targer et se retrait à sa bannière» (Froissart 2001: 122). Sobre aquest tipus de senyals, vegeu Jones (2010: 69-85).

tal manera que enmig d'ells fom; et après, misser Corral et tots los altres van ferir, que hanc lo terç senyal no pògrem fer (*ibidem*).

En comentar un passatge com aquest, convé tenir present que la *Crònica* ofereix mants exemples de la sincera admiració de Muntaner pels combatents enemics que, quan la derrota sembla segura, segueixen oposant una resistència ferotge als seus contrincants, fins que cauen morts, quasi sempre fets bocins a cops d'espasa, en el camp de batalla (un carnatge truculent que, dit siga de passada, el peraladenc sembla descriure amb un cert gust).⁵⁷ En el cas dels rebels de la Mistoua, el cronista pondera la desesperació i la ferotgia amb què lluitaren aquella jornada bo i comparant-les amb la fúria d'un senglar encerclat pels seus caçadors: «E aquí tots fom mesclats, que jamés no veés tan mortal gent con ells eren. Et què us diria? Que en veritat, no pogra hom trobar en ells negun que no volgués morir, que axí se abandonaven entre nós con fa I sentglar contra aquells qui matar-lo volen, con se veu a la mort» (*ibidem*), un símil animalístic, per cert, rere el qual s'amaga una fórmula èpica sovint emprada en les cançons de gesta per tal de posar en relleu la determinació amb què un guerrer encegat per la ira s'enfronta als seus oponents.⁵⁸

⁵⁷ Pensem, posem per cas, en l'episodi que narra l'atac sorpresa que el 18 de gener de 1283 els almogàvers llançaren contra les posicions angevines a Catona, a la costa calabresa, en què trobà la mort el comte Pierre d'Alençon, germà de Felip III de França i nebot de Carles d'Anjou. Segons Muntaner, els catalans sorprengueren el comte al seu alberg, acompanyat per deu cavallers que moriren tractant de protegir el seu senyor, un sacrifici inútil que, tanmateix, el cronista elogia encensament en els termes següents: «Què us diré? Tots X cavallers moriren a la porta de la cambra con a bons et a valents, e-l comte d'Elençó hi fo tot espessegat» (cap. 70, II, 377). És la mateixa actitud heroica mantinguda pels alans que foren atacats d'improvís per la Companyia Catalana en la batalla del mont Hemus (6 de juliol de 1306): lluitaren pràcticament fins al darrer home tractant de salvar les seves famílies, que els acompanyaven: «Que de tots los alans no n'escaparen, qui de cavayl, qui de peu, CCC hòmens; qui per ço moriren axí tuyt, con dolie'ls lo cor de lurs muylers et de lurs infants» (cap. 226). En aquest cas, el peraladenc se centra específicament en l'actuació d'un cavaller alà que, després de matar ell mateix la seva companya per impedir que aquesta caigués a mans dels almogàvers, es plantà espasa en mà al davant del cadàver per tal de fer front a l'enemic i fou capaç de matar un genet català i de nafrar-ne dos altres més abans de ser abatut: «Què us diré? Que fas-vos saber que hanch no-s volch levar prop de la dona estrò l'agren tot espessegat; et ell carvès-se tant fort que hac mort aquell Guillem de Bellveer, et nafrats los altres II malament. E axí podets veure con morí con a bon cavaller, et que ab dolor fahia ço que fehia» (cap. 226). Vegeu, encara, com narra la *Crònica* la mort d'Antonio Boccanegra, «lo pus forts hom de Gènova» (cap. 227), durant l'assalt fallit genovès contra el castell de Gal-lípoli: sembla que, quan la victòria de la petita força defensora liderada pel mateix Muntaner era ja un fet, aquest personatge va decidir seguir combatent fins a la mort, desdenyós de les ofertes d'una rendició honorable que li havia fet insistintment el mateix empordanès: «Tots sos companys moriren, et ell tenia una espaa bordonencha en la mà, et gitava tals estochs que nuyl hom no s'i gosava acostar, axí que-ns matà II hòmens. Et jo, qui li viu fer tan gran cosa, mané que nuyl hom no-l ferís et diguí-li que-s retés, e-l ne pregué moltes vegades; et hanc res no-n volch fer. E jo lavors mané a I meu escuder, qui era a cavayl armat, que brochàs sobre ell; et aquell féu-ho volenter, et va-li tal colp donar del pits del cavayl, que en terra lo mès; et lavors foren-ne fetes C pessés» (cap. 227).

⁵⁸ Com es pot apreciar en els exemples següents: «Robastre l'a véu encontre li aler; / contre li est venu iré comme senglier» (*Gaufrey*, vv. 5676-5677; Guessard — Chabaille (ed.) 1859: 171); «Il se hérice, comme senglier froncha, / trete a l'espée qui luist et verdeia» (*Guillaume d'Orange*,

Segons Muntaner, la batalla començà vora dos quarts de nou del matí i no finí fins a les tres de la tarda, mercès a la fermesa i la determinació dels nakkarites. A la fi, però, la victòria dels catalans fou total, i la batalla donà lloc a l'estossinada general dels vençuts: «Què us diré? Que la batayla durà de mija tèrcia estrò a horonona. Et a la fin moriren tots, que hanc un no n'escapà, que en aquell camp fossen, que tots no morissen» (*ibidem*). Tot seguit d'aquest triomf, la host atacà i prengué l'alcàsser on les dones i els fills menuts dels rebels s'havien refugiat abans del combat. Muntaner no mostrà gaires contemplacions a l'hora de disposar d'aquest col·lectiu: el cronista explica sense embuts que hom exterminà els varons majors de dotze anys i que els vailets i les dones foren carregats a les naus del Lancia i duts al regne de Sicília per ser-hi venuts com a esclaus:

E con tots los moros foren morts, anam-nos-en al caser, et combatem-lo, et a la fin presem-los; et morí tothom qui fos de XII anys amunt, e cativam, entre fembres et imffants, ben XII mília persones. Et aquí levam lo camp, et tothom hi guanyà e y féu son prou; et puy tornam-nos-en al castell ab gran goig et ab gran alegre. Et misser Corral, ab tota la gent qui ab ell eren venguts, et encara ab aquells cavallers et fills de cavallers qui eren en Gerba, qui eren estats escapats de la batayla de misser Peregrí, tornaren-se'n en Sicília sans et alegres, et menà-sse'n tots los catius (*ibidem*).

Així doncs, la crisi gerbiana de 1306-1311 tingué el mateix desenllaç que les expedicions a l'illa dutes a terme per l'almirall Llúria el 1284: la massacre o l'esclavatge d'una part important de la població local. Muntaner presumeix dels fruits de la seva actuació com a capità: mercès al seu triomf, no només foren venjades les desfetes sofertes en el passat per les tropes de Frederic de Sicília, sinó que, a més, Gerba es convertí de llavors ençà en un territori pròsper que acresqué les rendes reials; hi contribuí, segons ell, la seva decisió de repoblar el territori que havia pertangut als rebels amb l'ajuda dels wahbites, els quals, conscients del preu de revoltar-se contra la corona siciliana, acceptaren submissament l'autoritat dels cristians i ja no s'atreverien a causar-los més problemes:

E jo romanguí capità de la ylla, axí con era d'abans, tan solament ab aquells qui eren tenguts del castell. Et pensé de poblar la ylla ab ajuda d'aquells de Mohàbia, en tal manera que dins aquell any, fo tan bé poblada con hanc fo, et estegren tuyt en bona pau; sí que-l senyor rey n'ach, et n'à, axí bona renda tots anys con hanc per negun temps n'exí. E axí veus la honor que Déus ne féu al senyor rey, que hac feta venjança d'açò que fet li havien, de què totstamps los crestians ne seran més temuts et amats en aquelles parts, et pus dubtats. Que

---

vv. 1448-1449; Jonckbloet (ed.) 1854: I, 253); «Moult felonusement les print a regarder, / car le regart avoit ausi fier que ung senglier» (*Hernaut de Beaulande [La geste de Monglane, I]*, vv. 2917-1918; Dougherty – Barnes (ed.) 1966: 77); «Il vient droit a la porte plus fier que I senglier» (*Maugis d'Aigremont*, v. 7949; Castets (ed.) 1893: 217); «Ja y ara bataille, ains ne veistes son per. / Ganor et sy duy fil furent fier con senglier» (*Tristan de Nanteuil*, vv. 1254-1255; Sinclair (ed.) 1971: 115); «Et le Rouge Lyon qui est fier com senglier, / le roy de Rochebrune, n'y devés oblier» (*Florent et Octavien*, vv. 12941-12942; Laborderie (ed.) 1991: I, 412).

en açò aporté jo Gerba, e axí és encara; que I sotill crestià se n'amenava al castell XXX ho XL hòmens preses en I corda, que no trobara qui li digués: «Mal fa» (*ibidem*).

Vist, però, amb perspectiva històrica, cal assenyalar que en escriure aquests mots el cronista va pecar d'un excessiu triomfalisme, perquè en els anys a venir els abusos d'alguns dels qui el succeïren en el càrrec de governador alimentaren un descontentament que devers el 1335, encara en vida del cronista, donà lloc a un gran esclafit popular i a la presa de l'illa pels hàfsides tunisencs, als quals, per altra banda, els fets del 1311 no els impediren de seguir constituint una seriosa amenaça per als cristians del Qastil.⁵⁹

VI.- VIATGE LLAMPEC A VALÈNCIA, CASAMENT I RETORN A GERBA DE MUNTANER (PRIMAVERA DE 1311 – PRIMAVERA DE 1315)

Muntaner fineix el relat de la seva victòria parlant de la pregona impressió que deixaren en l'ànim del rei Frederic els reports tan positius que el Lancia i d'altres combatents catalanosicilians li feren arribar sobre la seva actuació com a capità. Segons l'empordanès, fou a causa d'aquests elogis que el monarca es decidí a recompensar-lo concedint-li la senyoria completa de Gerba i els Querquens durant tres anys, a canvi que assumís personalment els costos de la defensa d'aquells territoris. Primer que tot, però, Frederic li donà llicència perquè pogués viatjar fins a València per tal de mullerar-se amb la seva promesa Valençona:

Per què lo senyor rey, la sua mercè, qui sabé açò, et hac entès per misser Corral et per los altres ço que jo havia fet en Gerba, de gràcia especial donà'm la ylla de Gerba et dels Querquens a III anys, ab tots drets et esdeveniments, et que-n pogués fer, aquells III anys, axí con de cosa mia pròpria; axí, emperò, que jo, del meu, guardàs los castells et la ylla, et que anàs pendre ma muyler, que ben li menbrà con a bon senyor la promessió que ell m'avia feta (*ibidem*).

Amb l'autorització del rei, doncs, i després d'haver confiat a dos cosins germans seus, Joan Muntaner i Guillem Ses Fàbregues,⁶⁰ la custòdia de l'illa de Gerba i de l'arxipèlag dels Querquens, respectivament, Muntaner passà a Sicília i des d'allà emprengué el viatge cap a València a bord d'una galera armada. Abans, però, d'arribar al cap i casal del regne valencià, féu escala a la ciutat de Mallorca, on fou gentilment acollit per la família reial mallorquina, particularment pel seu antic company de batalles l'infant Ferran, que, en atenció als serveis rebuts d'ell en el passat, el recomanà encaridament al seu pare, el rei Jaume II (notem novament en aquest punt la tendència muntaneriana a posar en

⁵⁹ Vegeu el relat que els *Anales de Aragón* de Jerónimo Zurita (ll. VII, cap. 25; Zurita 1967-1977: III, 393) fan de la reconquesta de Gerba pels hàfsides.

⁶⁰ Sobre aquests dos cosins germans, vegeu Rodrigo (2019: 28-29).

llavis de diversos personatges del casal d'Aragó aquesta mena de reconeixements cap a la seva persona):

Et pris terra a la ciutat de Mallorca, hon trobé lo senyor rey En Jacme de Mallorca e-l senyor inffant En Fferrando; et si hanc nul hom pres grans honors de senyors, sí fiu yo d'ells; e-m donaren de ço del lur, la lur merçè. Et sobretot me féu gran festa lo senyor imfant En Fferrando, que no-s sabia què-s fahés de mi; tan gran goig havia com me vehia. Sí que al senyor rey son pare dix moltes vegades que jo era persona que ell devia més amar, après d'ell, que hom qui fos e-l món; sí que-l senyor rey son pare me'n féu moltes gràcies et molts plaers (*ibidem*).

Del relat de Muntaner es dedueix que romangué a la cort de Mallorca fins el dia 26 de maig, data en què salpà cap a València. Sobre el seu pas per aquesta darrera ciutat, el cronista no ens en dona cap notícia, a banda d'assenyalar que s'hi estigué només vint-i-tres dies i que, després d'haver contret matrimoni amb Valençona, emprengué amb ella el retorn cap a Gerba, repetint, ara en sentit invers, les mateixes escales que havia fet durant el viatge d'anada. De nou a Mallorca, es trobà que Jaume II havia passat avall sobtosament el 27 de maig, tot just l'endemà de la seva partença («e trobé que-l senyor rey de Mallorca fo mort; que l'endemà que jo-n partí, caech en malautia, d'on morí», *ibidem*), i que l'havia succeït el seu fill Sanç. El nou monarca el rebé amb molta hospitalitat i li donà provisions per al viatge, i el mateix féu l'infant Ferran, que, a més, li lliurà dos falcons munterins gruers de gran preu⁶¹ perquè els presentés com a regal al rei Frederic quan arribés a Sicília. En referir aquestes mostres d'estima, igual com adés, en assenyalar la gran autoritat que va arribar a assolir entre els cabdills barbarescos, Muntaner fa ben palesa la seva satisfacció pel fet que ell, un plebeu nadiu de la vila de Peralada (descendent d'una família ben establerta, però plebeu al capdavant), hagi pogut atènyer l'honor de freqüentar les més altes esferes de la societat i de ser tractat amb consideració i, àdhuc, amb reverència, per senyors tan poderosos al llarg de la seva vida («hanc nuyl hom tan sotill com jo no-s poch hanc lohar de tan alts senyors con jo fiu d'ells», *ibidem*). Sobretot li interessa de subratllar la seva complicitat amb els diferents prínceps de la dinastia catalanoaragonesa, com es pot constatar un cop més en el passatge que narra la seva nova visita a la cort de Montalbano, on va poder lliurar a Frederic de Sicília els falcons que l'infant Ferran li havia confiat i el rei li demanà que l'informés de les darreres notícies de què s'havia pogut assabentar durant el viatge a terres ibèriques («e li compté les noves que jo sabia dels senyors dassà

⁶¹ Vegeu la descripció que es fa d'aquesta mena de falcons al tractat *Flors de les receptes medicinals per als ocells de caça*: «Lo linatge dels ffalcons montarins és lo III en noblea de natura [...] Aquest linatge de ffalcons és ffaréstech e de males costumes he és molt hirós [...] E maravellosament haquests ffalcons aytalls se alegren en lur fferriir, e esdeven-se que sovín atroba hom del linatge de aquests ffalcons a qui no abasta a naffrar un aucell e lo endorroquar, ans an glòria e bon saber com molts ne enderroquen. A vegades aquests ffalcons aytals se adeliten tant en lur fferriir que ha ells oblida lur menyar, e asò per la crueltat de la ocasió que ffan» (ll. I, cap. 27; Querol 2018: II, 451)

de ponent. Et puys pris comiat d'ell, e, la sua merçè, donà'm del seu e-m féu molta de honor», *ibidem*).

I així, de cort reial en cort reial pels camins de la mar, Muntaner i la seva muller arribaren a Gerba, on, com a corol·lari lògic d'un viatge ple de tantes experiències agradables, assegura que la població local els dispensà una calorosa acollida, preàmbul de tres plàcids anys que el matrimoni passà a l'illa ifriquiàna:

et ané-me'n a Gerba, hon fo feta gran festa a mi et a ma muller. Et tantost donaren de joyes, a mi, aquells de la ylla M besants, et atretants a ma muller; et aquells dels Querquens, axí mateix, de lur poder me tramateren lur present. E axí, ab la gràcia de Déu, estaguem en bona pau et alegres et pagats en lo castell de Gerba tots aquells III anys que'l senyor rey le m'avia donada (*ibidem*).

Tanmateix, Muntaner no considera oportú d'explicar-nos res del que li esdevingué durant aquests tres anys, i justifica així aquesta decisió:

Ara vos lexaré a parlar de la ylla de Gerba [...] que no us vull res comptar de molts afers que a mi esdevengren en Barbaria, per ço con negun no deu parlar de si mateix, si donchs no són fets qui toquen a senyors. Per què jo no us parla res de affers que a mi esdevenguessen, si no fossen fets qui's faessen per senyors (*ibidem*).

Convé que ens deturem un moment en aquest passatge, en què el cronista es mostra reticent a constituir-se en el centre de la seva història: el deure de l'historiador, ens diu, no és de recontar les seves peripècies particulars, sinó les gestes dels magnats, i per això declara que només parlarà de les seves circumstàncies particulars en la mesura que aquestes tinguin a veure amb el propòsit central del llibre, que és de narrar els fets dels prínceps del casal d'Aragó, en aquest cas. Certament, hom podria argüir que aquesta és una regla aplicada amb una certa flexibilitat per Muntaner, però en darrera instància, sempre que en la *Crònica* explica les seves pròpies aventures, ho fa perquè les considera afers que, d'alguna manera, «tots són reputats, et deuen ésser, al casal d'Aragon» (cap. 193): en aquest aspecte, no es comporta gaire diferentment d'altres cronistes de les darreries del segle XIII o començaments del XIV que, en el marc de la història general de què s'ocupen, relaten episodis de la seva història personal directament lligats amb aquella (pensi's, per exemple, en la figura d'un Jean de Joinville).⁶² Aquest plantejament explica, posem per cas, que conti

⁶² Vegeu l'encertat judici de Cristian Bratu a propòsit de la tensió entre història externa (d'un territori, d'una dinastia, d'un rei o un senyor concrets, etc.) i història personal en autors com ara Villehardouin, Clari, Novara o Joinville: «Le fait que la thématique principale de ces œuvres historiques soit l'histoire proprement dite (la conquête de Constantinople, la dynastie des Ibelins au Chypre, les vies de Louis IX ou Louis XI, etc.) oblige les chroniqueurs à un va-et-vient permanent entre l'histoire extérieure et l'histoire personnelle, ce qui est un véritable défi pour la construction du personnage. Mais s'il est vrai qu'aucun de ces chroniqueurs ne se permet de faire abstraction

detalladament les seves vivències a Grècia i l'Àsia Menor com a mà dreta de Roger de Flor i membre respectat d'un exèrcit, la Companyia Catalana, que hosteja sota les senyeres dels reis d'Aragó i de Sicília, com té bona cura de remarcar repetidament (cap. 219 i 220), però que en el passatge que ara ens ocupa no ens vulgui dir res sobre els fets que li esdevingueren durant el període que exercí la governació de Gerba un cop assolida la pacificació de l'illa, que jutja pertanyents estrictament a l'esfera de la seva vida privada. És per aquest motiu que, en rigor, resulta exagerat de considerar la *Crònica* una «autobiografia dins de la història», com hom ha sostingut recentment,⁶³ quelcom que no treu el fet que rere les seves aparicions com a personatge en el llibre hi hagi, com hem pogut comprovar en les pàgines precedents, la clara voluntat de transmetre una determinada imatge de la seva persona. Però cal tenir present que la construcció d'aquesta imatge es fa sempre a partir del relat de fets que, si més no *lato sensu*, «toquen a senyors», i no pas d'empreses particulars: vet ací una línia vermella que Muntaner mai no acaba de travessar.

En realitat, i contra allò que podria induir a creure la lectura del passatge suara comentat, Muntaner sí que tornarà a parlar una mica més endavant de les seves vicissituds durant l'exercici de la capitania de Gerba; ho farà, però, perquè es tracta d'uns fets que s'inscriuen clarament dins el programa narratiu global de l'obra, és a dir, el relat de les guerres del casal d'Aragó, ço que prova la coherència del criteri del cronista. De fet, abans d'abordar els assumptes en qüestió, explica breument les coordenades històriques generals en què cal emmarcar-los (cap. 256-258). Ens conta, en efecte, que el 1314, dotze anys després de la signatura dels acords de pau de Caltabellotta, esclatà novament el conflicte entre el rei Frederic i els Anjou de Nàpols per la possessió de l'illa de Sicília, i ho féu, a parer de Muntaner, «en gran culpa del rey Robert» (cap. 256), que llavors regnava a les terres napolitanes. Dos foren els principals teatres d'operacions del conflicte: d'una banda, les costes de la Calàbria, atacades al començament de la guerra per Frederic, que hi conquerí Reggio i algunes altres places importants («E·l senyor rey de Sicília [...] pres per força la ciutat de Rèjoll, e·l castell de Santa Àgata, e·l castell de Calana, e la Mota, et Silo, e la Bonayre et d'altres lochs», *ibidem*); de l'altra, la mateixa Sicília, on el 28 de juliol de 1314 desembarcaren les tropes angevines, superiors numèricament a les de Frederic, que els féu front mercès a la guerra guerrejada duta a terme per alguns hàbils capitans ben coneguts per Muntaner, com ara Bernat de Sarrià (exalmirall de la Corona d'Aragó, i de qui durant un temps el peraladenc arribaria a actuar com a procurador a València), el més amunt esmentat Simó de Vallgornera o el mateix infant Ferran de Mallorca, present a la cort fredericiana des del 1312.⁶⁴ Però segons la *Crònica*, el rei Robert s'havia proposat també

---

de la marche des événements pour se concentrer exclusivement sur sa propre persona, à partir du XIVe siècle on constate néanmoins une tendance des historiens à occuper la scène du récit pendant plus longtemps et à se décrire d'une manière plus consistante» (Bratu 2007: 236).

⁶³ L'afirmació, deguda a Cingolani (2015: 41), ha estat convincentment refutada per Renedo (2016: 37-38).

⁶⁴ Quant a la manera com aquest conflicte entre Frederic de Sicília i Robert d'Anjou és recreat a la *Crònica* muntaneriana, vegeu Aguilar (2007: 128-138).

d'arrabassar als catalanosicilians els territoris que controlaven davant la costa tunisenca: amb aquest objectiu, es disposava a enviar contra Gerba un estol de quaranta galeres que transportava tropes de cavalleria i ginyes de guerra per tal d'assetjar el Qastil, i n'havia confiat el comandament al cavaller Berenguer Carròs, que tot i els seus orígens (era valencià, fill del cèlebre Francesc Carròs, almirall de la Corona d'Aragó que tindria un paper molt important en la conquesta de Sardenya),⁶⁵ llavors estava al servei del monarca napolità.

Informat per missatgers tramesos pel rei Frederic dels moviments i les intencions de l'enemic, el capità de Gerba començà a preparar la defensa de l'illa. Novament, igual com en referir les mesures per ell adoptades contra els rebels de Yahluf, Muntaner es deté en aquest punt a desglossar els preparatius que hagué d'emprendre, a marxes forçades, per tal de fer front a aquesta nova amenaça. Examinem tot seguit aquestes explicacions, rere les quals s'intueix el ja esmentat interès per part del peraladenc a presentar-se com un guerrer expert i eficaç.

1. El primer que féu Muntaner fou acomplir les indicacions rebudes per part del rei. Aquest, en efecte, li havia ordenat d'evacuar tots els no combatents, principalment dones i nens, del Qastil: «E·l senyor rey [...] tramès-me una barcha armada en què·m fehia a saber que escombràs lo castell de Gerba de fembres et d'infants, e m'aparallàs bé de deffendra, que aquell poder me trametia lo rey Robert dessus» (cap. 259). Vet ací una mesura dura, però usual en la pràctica poliorcètica medieval: en previsió d'un setge, calia foragitar de la ciutat o la fortalesa amenaçades les *bouches inutiles*, és a dir, els civils que no estiguessin en condicions de lluitar, a fi que no consumissin uns recursos molt necessaris per a la guarnició.⁶⁶ Muntaner explica que va noliejat a escar⁶⁷ una nau anomenada «Ventura bona», que li havia pertangut en el passat i que ara era propietat d'un tal Lambert de València, personatge que aleshores es trobava a la veïna Gabès. A bord d'aquest vaixell pujà, juntament amb les dones i la resta de «gent menuda» (*ibidem*) que vivien dins els murs del castell, la família del cronista: la seva muller Valençona i dos fills de curta edat, Macari i Martí, nats a la mateixa Gerba (la parella, a més, esperava llavors un altre infant, una nena que naixeria al cap de pocs mesos i a qui donarien el nom de Caterina). La «Ventura bona» partí de l'illa i, resseguint rumb a ponent el litoral barbaresc, arribà a València trenta-tres dies més tard:

Et con jo ho sabí, jo noliegé una nau a escar, d'En Lambert de València, qui era a la ciutat de Capis, «Ventura bona», que fo mia, et doné-li a escar

⁶⁵ Vegeu els perfils dedicats a aquests dos personatges per Hinojosa (2002: I, 454-455, s.v. «Carroz y Cruilles, Francesc», i 455, s.v. «Carroz y Lauria, Berenguer»).

⁶⁶ Així ho explica el *Dotzè* d'Eiximenis: «fa mester que totes persones inútils degen ésser d'aquí gitades e posades en altre loch, per tal que no·s mengén la vianda dels altres, e si i ha bestiar que tantost muyra e sia salat, e no vischa per tal que no menge res de la vianda lur» (*Dotzè*, cap. 308; Eiximenis 1484: f. 129r). Quant a aquesta mesura, vegeu el treball d'Allmand (1999).

⁶⁷ És a dir, 'a preu fet' (*DCVB*, s.v. «2. escar»).

CCC dobles d'or; et mis-hi ma muller et II fillets que m'havia, un de II anys e altre de VIII meses, et ella prenyade de V meses, et bé acompanyada, et gran res de les fembres del castell; et ab la nau, qui fo bé armada, jo le'n tramís a València, costejan la Barberia, que XXXIII jorns estegren en la mar, de Gerba a València. E a València vengren salvament et segura, la mercè de Deu (*ibidem*).

2. Fet això, Muntaner va ocupar-se dels equipaments defensius del Qastil. Així, d'una banda, passà revista a les peces d'artilleria ja presents a la fortalesa i potser ordenà que se'n construïssin de noves. De l'altra, féu omplir d'aigua les cisternes de què disposava la fortalesa, ço que permetria als defensors de resistir durant molt més temps un possible bloqueig abans de començar a sedejar («pensé d'hordonar lo dit castell et endressar mos trebuchs et manganells, et fiu complir les cisternes d'aiga, et moltes gerres, e m'apparallé de tot quant me fo mester», *ibidem*).⁶⁸
3. Conscient que necessitaria ajuda per fer front a les tropes angevines, Muntaner va entrevistar-se personalment amb els mateixos cabdills ifriquiens que se li havien enfrontat durant la guerra precedent i amb els quals, mercès als seus bons oficis diplomàtics, havia conclòs al remat una aliança. El peraladenc els exposà la situació i els prometé fama i botí —dos llocs comuns de l'*ars arengandi* de tipus militar— per tal de guanyar-se'ls a la seva causa, cosa que aconseguí sense gaire dificultat. En aquest punt el relat destaca l'esperit generós dels alarbs, que van declarar —o això és, si més no, el que Muntaner assegura— la seva disposició a lluitar a favor seu i del rei Frederic de Sicília emesos tan sols pel desig de servir-los, i no per cap anhel d'enriquir-se amb els guanys materials que la campanya els pogués reportar. El compromís que contragueren amb el capità de Gerba fou que en el termini de vuit dies serien amb les seves tropes al davant del pas marítim, preparats per creuar-lo i entrar a l'illa quan ell, assabentat de l'arribada imminent dels enemics, els ho ordenés. El cronista pondera la lleialtat amb què aquests senyors de la guerra mantingueren la paraula donada, i de nou al·ludeix a la bona voluntat que tant ells com els nadius gerbians li professaven:

Et d'altra part, jo aguí vistes ab Salí Bemargam, et ab Jacob ben Ecia, e Abdaylà ben Debeb, et ab los altres caps d'elrps qui eren ab mi en

⁶⁸ Quant a la terminologia emprada per Muntaner per tal de designar els ginys de guerra, i, en general, sobre el lèxic relatiu a l'enginyeria militar present a les cròniques catalanes medievals, vegeu el clàssic treball de Monreal y Tejada (1971). El *Dotzè* d'Eiximenis es fa ressò de la importància que la fortalesa disposi d'un sistema de cisternes en previsió que hom la sotmeti a un llarg setge, i, bo i citant la *Meteorologia* d'Aristòtil (ll. II, § 3; Aristòtil 1952: 159), recomana que hom faci servir cera per tal d'endolcir l'aigua del mar i poder beure'n, en cas que no n'hi hagi cap altra a l'abast: «Axi mateix és mester que facen providència d'aygua per bones sesternes si no han fons ne pous, e-n cas que sien prop mar e no puxen haver sinó aygua salada, colen-la ab cera, car la cera endolceç, segons que appar *in libris metheororum*» (*Dotzè*, cap. 308; Eiximenis 1484: f. 129rb).

covinençes; et dixí-los que ara era vengut temps que podien ésser tots ríchs, et que podien guanyar nom et preu per totstemps, et que-m deguessen ajudar; et compté'ls lo poder qui-m venia dessús. Et si hanc veés bona gent ben pendre los meus prechs, ells ho faeren ab gran goig et ab gran alegre. Et tantost van-me fer sagrament tots, e-m besaren en la bocha, que dins VIII jorns me serien ab VIII míllia hòmens a cavayl al pas; et tantost con jo hauria vista o sabuda d'aquells, que fossen en aquelles mars, que-ls ho trametés a dir, et tuyt passarien a la ylla en tal manera que, con aquells haurien presa terra, tots que darien sobre ells en tal manera, que si n'escapava I, que jamés no-m fiàs en ells. E encara, que-m prometien que galeas et tot ço que pendrien que fos meu, que ells no-n volien haver mas la honor e-l grat del senyor rey de Sicília e-l meu. E axí fermé ab ells aquest fet. Què us diré? Que aquell dia que m'agueren promès, foren al pas ab més de V míllia persones a cavayl, bé apparallats; et si y venien de cor no m'o demanets, e-ls moros de la ylla atretal (*ibidem*).

4. Per tal d'estar al cas dels moviments de l'estol angeví, Muntaner va desplegar quatre barques armades en tasques d'intel·ligència i vigilància, distribuïdes en diversos punts de l'extensió de mar compresa entre el Beit (nom que rebia un illot d'arena situat al nord-est de l'arxipèlag dels Querquens)⁶⁹ i la mateixa Gerba. La seva missió principal era de controlar l'àrea que els pertocava i informar el capità del Qastil de la presència dels vaixells de Berenguer Carròs («Et jo haguí meses III barques per escala, armades, del Beyt estrò a Gerba, que cascuna pensà's de venir a mi con veurien aquell estol», *ibidem*).

Tanmateix, les primeres notícies pervingudes a Muntaner sobre la proximitat de l'estol enemic no li les dugué cap d'aquestes embarcacions, sinó una altra de tramesa pel capità de la Pantel·leria, illa llavors sotmesa a l'autoritat de Frederic de Sicília.⁷⁰ L'empordanès s'acutà a comunicar aquestes noves als nadius illencs i també als alarbs de terra ferma, tan impacients per entrar en combat com ell mateix («E jo aguí gran goig et gran plaer, et tantost fiu-ho a saber a tots los moros de la ylla, qui faheren gran festa; e axí mateix ho fiu saber als alarps, e que esteguessen apparallats de passar a l'altre missatge que haurien de mi; et a ells parria lo jorn I ayn», *ibidem*). Tanmateix, quan tot semblava abocat a la confrontació, s'esdevingué quelcom d'inesperat: Berenguer Carròs rebé uns missatges de Robert d'Anjou en els quals li ordenava de tornar

⁶⁹ Vegeu la descripció d'aquest illot oferida al *Liber de existencia riveriarum et forma maris nostri Mediterranei*: «A Caputi contra quem in predictis siccis non prope terram est insula que dicitur Beito parua iacensque in medio siccorum a facie septemtrionali, iacens ab aquilone in africo usque ad Infax ciuitatem, computantur ml.lxx. Contra quam in siccis prefatis est insula Cherchine iuxta riueriam iacens inter austrum et eorum, septemtrionem et circium' (Gautier Dalché (ed.) 1995: 122). La ubicació de l'illot és indicada en diversos portolans medievals, on sol ser designat mitjançant les formes *Beto*, *Beitto* o d'altres variants similars (vegeu, per exemple, l'atles nàutic del 1466 del cartògraf anconità Grazioso Benincasa, digitalitzat a: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b59011091/f5.item>).

⁷⁰ Pel que fa a la història de la Pantel·leria durant el període medieval, vegeu Bresc (1971).

de seguida a Sicília, atesos els reports que el rei Frederic havia armat un estol per tal d'interceptar i atacar l'armada angevina. Així doncs, l'enemic es veié obligat a emprendre la retirada, i en referir-ho Muntaner es plany del fet que, després de tots els preparatius duts a terme, el conflicte anunciat no arribés a materialitzar-se («E veus con me n'esdevench, que si venguts fossen a Gerba, jamés no fóra estat a nuyl hom vengut negun fet a son enteniment con a mi fóra esdevengut», *ibidem*). El català informà del cas Ben Aïssa, Ben Sabir i la resta d'alarbs i els donà comiat, no sense abans obsequiar-los amb viandes i robes de valor en agraïment per la bona voluntat que li havien mostrat («Et con jo ho sabí [...] tramís gran refrescament als alarps, en tal manera, de viandes et d'aljubes, que ells se'n tornaren cascuns en lurs lochs, pagats meus, e apparatus de venir ab tot lur poder a mi, tota ora que obs los agués», *ibidem*).

El relat d'aquesta no-guerra constitueix la penúltima notícia que trobem en la *Crònica* sobre el període de Muntaner com a capità de l'illa de Gerba; la darrera és la de la seva renúncia al càrrec, que tingué lloc, com ha estat apuntat més amunt, en algun moment de la primera meitat del mes de maig del 1315, i que el cronista presenta com una conseqüència del seu desig de tornar a entrar al servei de Ferran de Mallorca, que en aquelles dates, de Catània estant, enllestia la seva expedició per conquerir el principat de la Morea. Sembla, en efecte, que la brama d'aquests aparellaments militars de l'infant arribà fins a Gerba i esperonà Muntaner a desplaçar-se al regne de Sicília per posar-se a la disposició del seu antic amic i senyor («Et estant que ell se apparatusava, jo u sabí a Gerba; et qui-m donàs una gran cosa, jo no m'aturara que a ell no vengués, et que ab ell no passàs hon que ell anàs», cap. 264). Ja a terres sicilianes, el peraladenc es presentà davant Ferran, que acceptà de grat la seva proferta d'ajuda i li ordenà d'anar en primer lloc a l'encontre del rei Frederic —que en aquella saó es trobava a Piazza Armerina, al centre de l'illa— i retre-li la senyoria de Gerba i els Querquens («Vós havets anar al senyor rey, que trobarets a Plassa, et retrets-li lo castell de Gerba, et la torra dels Querquens et les ylles; et puys tornarets a nós, et lavors endressarem tot ço que a fer ajam», *ibidem*). Així doncs, Muntaner es reuní amb Frederic a Piazza i d'allà l'acompanyà fins a Palerm, ciutat on, en presència de molts importants barons del regne sicilià —entre ells, el català Bernat de Sarrià— va fer efectiva la seva renúncia a la capitania d'aquells territoris. Cal destacar en aquest punt l'habilitat narrativa amb què el cronista sap resoldre la secció del llibre dedicada als fets de Gerba, que es clou, de fet, de la mateixa manera que es va obrir: amb la imatge d'ell mateix essent rebut en audiència pel rei davant la flor de la noblesa siciliana. És clar que aquest tancament circular enclou també un contrast ben evident entre totes dues situacions: en la primera audiència, Muntaner acceptà el càrrec en un moment en què la situació a Gerba era del tot caòtica; ara, en la segona, el ret quan la crisi ja sembla definitivament superada i l'illa, mercès a la seva gestió, ha assolit l'estabilitat, una circumstància que no s'està de destacar de bell nou amb un orgull ben evident:

Et jo fuy estat al senyor rey, que trobé a Plassa; et de Plassa anam a Palerm, et, davant lo noble En Bernat de Sarrià e molts d'altres richs-hòmens de Sicília, cavallers e ciutadans, jo li retí los castells et les ylles de Gerba et dels Querquens. Et plàcia a Déu que tots aquells qui ben nos volen pusquen retre tan bon compte

d'açò qui-ls és comenat, com jo fiu al senyor rey de les dites ylles, les quals tenguí VII anys, ço és a saber: primerament, en la guerra, II anys, et puy III anys que le'm donà de gràcia, et despuys II anys per la guerra del rey Robert. E tantost con haguí retudes les ylles, retí compte, e haguí carta de fin (cap. 265).

Així finí, en efecte, l'aventura de Muntaner com a capità de Gerba, i en començà una altra que, de tan diferent, pot ser considerada la més singular de totes les que narra la *Crònica*: aquesta, tanmateix, no menà el cronista de nou a terres gregues, com tot feia indicar, sinó a ponent, a Perpinyà, la capital continental del regne de Mallorca, i no la dugué a terme en companyia del seu admirat Ferran, sinó del fill d'aquest, l'infant Jaume, llavors un nen de poques setmanes de qui s'hagué de fer càrrec fins a lliurar-lo a la família reial mallorquina. Però aquesta és, com se sol dir, una altra història, l'anàlisi de la qual sembla prudent de deixar per a una altra ocasió.

VII.- CONCLUSIONS

Arribats a aquest punt, sembla oportú de subratllar, a manera de recapitulació general, les idees següents:

1. Des del punt de vista de la seva precisió històrica, les explicacions de Muntaner quant a la història de Gerba durant l'etapa del principat dels Llúria combinen dades perfectament contrastades amb d'altres que són errors o imprecisions. Així, per exemple, les notícies aportades sobre Roger II de Llúria, o sobre les actuacions de Simó de Montoliu com a capità de l'illa en nom dels hereus del vell almirall, resten confirmades per les fonts documentals que ens han pervingut. En canvi, no es mostra tan encertat a l'hora de referir-se a les vicissituds dels successors de Roger II, els seus germanastres Carles i Berenguer.
2. En tot cas, rere l'atenció concedida a aquests antecedents històrics, s'hi beslluma una intencionalitat autorial molt precisa. En efecte, Muntaner posa l'accent en els repetits fracassos dels qui el precediren en la capitania de Gerba a l'hora d'acabar amb la situació d'instabilitat que es vivia a l'illa: així, explica les desfetes de les expedicions de Jaume Castellar i Pellerino de Patti, i al·ludeix també a la impotència dels esforços del capità Montoliu per mantenir l'ordre entre la malavinguda guarnició catalanosciliana del Qastil. El fet que el cronista, tan diligent en altres llocs del llibre a l'hora d'amagar o dissimular l'abast dels fracassos del casal d'Aragó, no faci el mateix en aquesta ocasió i els reconti punt per punt només s'entén si l'interpretem com un recurs per tal que el lector contrasti la incapacitat dels anteriors capitans amb l'eficiència que ell demostrà en l'exercici del càrrec. Dit curt i ras: el peraladenc sembla interessat a presentar-se com l'artífex principal de la victòria final sobre els rebels i els seus aliats hàfsides, el salvador de la complexa situació en què es trobava el rei Frederic de Sicília.

3. Així doncs, Muntaner aprofita el relat dels esdeveniments gerbians per bastir un retrat del tot positiu de la seva pròpia figura. La imatge que d'ell mateix vol llegar a la posteritat en aquestes pàgines i, de fet, en el conjunt del llibre, és la d'un hàbil i experimentat agent de la corona, que pels seus mèrits s'ha guanyat l'estima i l'absoluta confiança dels reis catalanoaragonesos. Per tal de configurar l'esmentada imatge, el cronista emprà diverses tècniques, entre les quals destaca, ben especialment, la de definir-se a través dels elogis que ça i lla li dediquen diversos personatges notables amb els quals va arribar a tenir tracte al llarg de la seva vida, uns elogis reproduïts sovint en estil directe en el text. Així, en la secció ací analitzada trobem un exemple d'aquest tipus de parlaments: el que a la cort del castell de Montalbano li adreçà el rei Frederic en confiar-li el càrrec de capità. Ara bé, la mateixa tècnica es retroba ben fàcilment tot al llarg de la *Crònica*: basta citar, per exemple, els mots encomiàstics que tenen cap a l'empordanès personatges com ara el vell prohoms vestit de blanc que se li apareix al començament mateix de l'obra o el seu amic l'infant Ferran de Mallorca.

4. Més específicament, en els capítols relatius a la campanya de Gerba Muntaner reivindica la seva condició de guerrer experimentat, prudent i, quan s'escau, valerós. Això explica l'espai que dedica a explicitar el sentit de totes les mesures que com a líder militar adoptà durant la guerra contra els rebels, i el fet que mai no es descuidi de consignar totes aquelles ocasions en què el curs dels esdeveniments acabà demostrant la validesa dels seus plantejaments tàctics. És evident que el peraladenc es veia a ell mateix, sobretot, com un home dedicat al mester de les armes, i així és com desitjava que els lectors / oïdors del llibre el percebessin. És molt agosarat, però, de veure al darrere d'aquest desig una impostura o una exageració per part seva, com ha suggerit de fa poc Cingolani, sobretot si hom té en compte les ocasions en què els reis catalanoaragonesos li feren confiança en qüestió d'affers bèl·lics. Tinguem en compte, endemés, que aquesta dedicació a la guerra no es limitava al fet de saber brandar una espasa en el camp de batalla, sinó que englobava d'altres aspectes que, com assenyalaven els tractats militars de l'època, resultaven igualment fonamentals a l'hora de preparar o comandar una campanya, i que Muntaner fa gala de dominar sempre que en té la possibilitat: el reclutament de tropes, l'avituallament i l'administració de la host, el manteniment de la disciplina dins les pròpies files, etc. Respecte a aquest punt, potser serà útil de reprendre, per tal de cloure el present treball, els mots del mateix cronista: «negun [...] no·s pot comptar per acabat solament perquè diga hom que és bon d'armes, ans vol hom moltes altres coses aver».

BIBLIOGRAFIA

- Aguilar, J.A. (2004) «Les expedicions a l'Orient i la *Crònica* de Muntaner», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLIX, pp. 11-76.

- Aguilar, J.A. (2007) «*Lo rey d'Aragó no-ns fa sinó greuges e vilanies! Papat i casa d'Aragó a la Crònica de Muntaner (II)*», *Estudis Romànics*, XXIX, pp. 109-142.
- Aguilar, J.A. (2011) *Introducció a les quatre grans cròniques*, Barcelona, Rafael Dalmau Editor.
- Aguilar, J.A. (2014) «L'art de (no) narrar una desfeta: Muret (1213), del *Llibre dels fets* a Ramon Muntaner», a Beltran, V. – Martínez, T. – Capdevila, I. (ed.) *800 anys després de Muret: els trobadors i les relacions catalanooccitanes*, Barcelona, Universitat de Barcelona, pp. 13-52.
- Aguilar, J.A. (2015) «“Alfändach!”: la campanya africana de Pere el Gran, vista per Ramon Muntaner», *Estudis Romànics*, XXXVII, pp. 197-238.
- Alfons X (1807) *Las siete partidas del rey Don Alfonso el Sabio*, ed. de la Real Academia de la Historia, Madrid, Imprenta Real, 3 vols.
- Allmand, C.T. (1999) «War and the non-combatant in the Middle Ages», a Keen, M. (ed.) *Medieval warfare. A History*, Oxford, Oxford University Press, pp. 253-272.
- Aristòtil (1932) *Politics*, trad. de H. Rackham, Cambridge MA, Harvard University Press.
- Aristòtil (1952) *Meteorologica*, trad. de H.D.P. Lee, Cambridge MA, Harvard University Press.
- Aristòtil (1996) *Història dels animals*, ed. i trad. de J. Pallí Bonet, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 3 vols.
- Backman, C.R. (1995) *The Decline and Fall of Medieval Sicily. Politics, Religion, and Economy in the Reign of Frederick III, 1296–1337*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Badia, L. (1993) «Veritat i literatura a les cròniques medievals catalanes: Ramon Muntaner», a *Tradició i modernitat als segles XIV i XV: estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, València - Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana – Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 19-38.
- Badia, L. (2016) «Els versos estranys del *Sermó* de Muntaner», *Quaderns d'Italià*, 21, pp. 113-30.
- Benedetto, L.F. (2016) *Livre de messire Marco Polo*, ed. de S. Simion, Venècia, Edizioni Ca' Foscari.
- Berg, B. (1985) «The Moreot Expedition of Ferrando of Majorca in the Aragonese Chronicle of the Morea», *Byzantion*, 55, pp. 69-90.
- Bottari, S. (1982) «Il casale Mallimachi, sec. XIV-XV», *Archivio storico messinese*, III serie, 33, pp. 215-244.
- Bratu, C. (2007) *L'émergence de l'auteur dans l'historiographie médiévale en prose française*, Nova York, New York University.

- Bresc, H. (1971) «Pantelleria entre l'islam et chrétienté», *Cahiers de Tunisie*, XIX, pp. 105-127.
- Bresc, H. (1994) «Malte et l'Afrique (1282-1492)», *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée*, 71, pp. 63-74.
- Brunschvig, R. (1940-1947) *La Berbérie orientale sous les Hafrides*, París, Adrien-Maisonneuve, 2 vols.
- Capmany, Antoni de (ed.) (1787) *Ordenanzas de las armadas navales de la corona de Aragón aprobadas por el rey D. Pedro IV*, Madrid, Imprenta Real.
- Cappelli, B. (1963) *Il monachesimo basiliano ai confini calabro-lucani: studi e ricerche*, Nàpols, Fausto Fiorentino.
- Castets, F. (ed.) (1893) *Maugis d'Aigremont, chanson de geste*, Montpellier, Coulet.
- Cingolani, S.M. (2015) *Vida, viatges i relats de Ramon Muntaner*, Barcelona, Editorial Base.
- Contamine, P. (1980) *La guerre au Moyen-Âge*, París, Presses Universitaires de France.
- Contreras, A. de (2007) *Discurso de mi vida*, ed. M.A. Domínguez, Madrid, Universidad Complutense de Madrid [tesi doctoral].
- Desclot, B. (1949-1951) *Crònica*, ed. M. Coll i Alentorn, Barcelona, Barcino, 5 vols.
- Dougherty, D.M. – Barnes, E.B. (ed.) (1966) *Hernaut de Beaulande [La geste de Monglane, I]*, Eugene OR, University of Oregon Books.
- Dufourcq, C.E. (1969) *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental*, trad. de J. Vallverdú, revisió historiogràfica de S. Sobrequés Vidal, Barcelona, Vicens Vives.
- Durand, G. (1585) *Speculum iuris Gulielmi Durandi. Pars secunda*, Venècia, s.n
- Duval-Arnould, L. (2008) «La contribution du royaume de Naples à la restauration de la basilique du Latran après l'incendie de 1308», a Cuozzo, E. – Déroche, V. – Peters-Custot, A. – Prigent, V. (ed.) *Puer Apuliae: mélanges offerts à Jean-Marie Martin*, París, Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance, vol. I, pp. 197-208.
- Elià, C. (1958) *On animals*, trad. d'A.F. Scholfield, Cambridge MA, Harvard University Press.
- Espinal, M.T. (2004) *Diccionari de sinònims de frases fetes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Eiximenis, F. (1484) *Dotzè llibre del Crestià*, València, Lambert Palmart.
- Falke, T.H.M. – McVaugh, M.R. (2016) «Arnau de Vilanova at the summit of Oloron (1287): a major inflection point in the life of a medieval physician», *Journal of Medieval History*, 42 (5), pp. 588-602.

- Ferrer i Mallol, M.T. (2008) «La guerra en cors amb els països musulmans occidentals en els primers anys del regnat de Jaume II (1291-1309)», *Anuario de Estudios Medievales*, 38 (2), pp. 831-865.
- Finke, H. (1966-1968) *Acta Aragonensia: Quellen zur deutschen, italienischen, franzoesischen, spanischen, zur Kirchen-und Kulturgeschichte aus der diplomatischen Korrespondenz Jaymes II (1291-1327)*, Aalen, Scientia, 3 vols.
- Froissart, J. (2001) *Chroniques. Livre I (première partie, 1325–1350) et Livre II, rédaction du manuscrit de New York, Pierpont Morgan Library M.804*, ed. de P.F. Ainsworth – G.T. Diller, París, Librairie générale française.
- Frontí, S.J. (1980) *Stratagems. Aqueducts of Rome*, trad. de C.E. Bennett, Cambridge MA, Harvard University Press.
- Fullana, L. (1923) «La casa de Lauria en el Reino de Valencia», en *III Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, València, Imprenta del hijo de F. Vives Mora, vol. I, pp. 651-694.
- Gaglione, M. (2006) «“Lignamina necessaria de Calabria ferenda”: interventi angioini per la ricostruzione di S. Giovanni in Laterano (1308)», *Archivio della Società Romana di Storia Patria*, 128, pp. 5-34.
- Gal·les, J. de (1925) *Breviloqui*, ed. de N. d'Ordal, Barcelona, Barcino.
- Gautier Dalché, P. (ed.) (1995) *Carte marine et portulan au XIIe siècle: le Liber de existencia riveriarum et forma maris nostri Mediterranei (Pise, circa 1200)*, Roma, École Française de Rome.
- Guenée, B. (1980) *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, París, Aubier.
- Guessard, F. – Chabaille, P. (ed.) (1859) *Gaufrey, chanson de geste*, París, Franck.
- Giunta, F. – Giordano, N. – Scarlata, M. – Sciascia, L. (ed.) (1972) *Acta Siculo-Aragonensia. Vol. I, 1: Documenti sulla luogotenenza di Federico d'Aragona*, Palerm, Società Siciliana per la Storia Patria.
- Gregorio, R. (ed.) (1791-1792) *Bibliotheca scriptorum qui res in Sicilia gestas sub Aragonum imperio retulere*, Palerm, Ex Regio typographeo, 2 vols.
- Hauf, A. (2004) «Les cròniques catalanes medievals. Notes entorn a la seva intencionalitat», a Balcells, A. (ed.) *Història de la Historiografia catalana*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, pp. 39-75.
- Heròdot (2000-2001) *Història* [llibres I i II], ed. de M. Balasch, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 2 vols.
- Hinojosa, J. (2002) *Diccionario de historia medieval del Reino de Valencia*, València, Biblioteca Valenciana, 4 vols.
- Ibn Khaldun (1925-1956) *Histoire des Berberes et des dynasties musulmanes de l'Afrique septentrionale*, trad. de W. MacGuckin, París, Geuthner, 4 vols.

- Jonckbloet, W.J.A. (ed.) (1854) *Guillaume d'Orange: chansons de geste des XIe et XIIIe siècles*, La Haia, Martinus Nyhoff, 2 vols.
- Jones, R.W. (2010) *Bloodied Banners: Martial Display on the Medieval Battlefield*, Woodbridge, The Boydell Press.
- Laborderie, N. (ed.) (1991) *Florent et Octavien: chanson de geste du XIVe siècle*, París, Champion, 2 vols.
- Lamboglia, R. (2011) «Tessere documentali per l'identità dell'ammiraglio Ruggero di Lauria», *Archivio Storico per la Calabria e la Lucania*, 77, pp. 15-54.
- Lobineau, G.A. (1707) *Histoire de Bretagne*, París, chez la Veuve François Muguet, 2 vols.
- Lower, M. (2009) «Ibn al-Lihyani: sultan of Tunis and would-be Christian convert (1311-18)», *Mediterranean Historical Review*, 24 (1), pp. 17-27.
- Lleó VI (2010) *The Taktika of Leo VI*, ed. i trad. de G.T. Dennis, Washington DC, Dumbarton Oaks.
- Martí Mendoza, J.M. (2019) «El fet musical en la Crònica», a Aguilar, J.A. – Martí, S. – Renedo, X. (ed.) *Dits, fets i veres veritats: estudis sobre Ramon Muntaner i el seu temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 319-336.
- Masià de Ros, A. (1951) *La corona de Aragón y los estados del norte de Africa: política de Jaime II y Alfonso IV en Egipto, Ifríquía y Tremecén*, Barcelona, Instituto Español de Estudios Mediterráneos.
- Mas Latrie, L. de (1866) *Traité de paix et de commerce et documents divers concernant les relations des chrétiens avec les arabes au Moyen Âge*, París, Henri Plon, 2 vols.
- Maurici, F. (1999) «Dal vespro alle soglie dell'età moderna», a Maurici, F. – Sciascia, L. – Santoro, R. – Sommariva, G. (ed.) *Nobili pietre. Storia e architettura dei castelli siciliani*, Palerm, Kalós, pp. 69-90.
- Mercier, E. (1888-1891) *Histoire de l'Afrique septentrionale (Berbérie) depuis les temps les plus reculés jusqu'à la conquête française (1830)*, París, Leroux, 3 vols.
- Mineo, E.I. (2001) *Nobiltà di stato: famiglie e identità aristocratiche del tardo Medioevo: la Sicilia*, Roma, Donzelli Editore.
- Monreal y Tejada, L. (1971) *Ingeniería militar en las crónicas catalanas*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.
- Morel-Fatio, A. (ed.) (1885) *Libro de los fechos et conquistas del principado de la Morea. Chronique de Morée aux XIIIe et XIVe siècles*, Ginebra, Imprimerie Jules-Guillaume Fick.
- Muntaner, R. (2015) *La Crònica de Ramon Muntaner: edició i estudi (Pròleg - capítol 146)*, ed. de J.A. Aguilar, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- Neocastro, B. da (1921) *Historia sicula*, ed. de G. Paladino, Bolonya, N. Zanichelli.
- Nicolau d'Olwer, Ll. (1928) *El pont de la mar blava*, Barcelona, Catalònia.
- Peracaula, M. – Renedo, X. (2019) «La batalla de Nicòtera entre Bernat Desclot i Ramon Muntaner», a Badia, L. – Cifuentes, L. – Salicrú, R. (ed.) *La vida marítima a la Mediterrània medieval: fonts històriques i literàries*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 295-316.
- Perugi, M. (1975) *Il Sermo di Ramon Muntaner: la versificazione romanza dalle origini*, Florència, L.S. Olschki.
- Plini Segon, G. (1855) *The Natural History of Pliny the Elder*, trad. de J. Bostock – H.T. Riley, Londres, Taylor and Francis, 6 vols.
- Prevost, V. (2018) «Essai de cartographie des groupes dissidents dans le Maghreb ibadite», a Aillet, C. (ed.) *L'ibadisme dans les sociétés de l'Islam médiéval. Modèles et interactions*, Berlín, De Gruyter, pp. 169-189.
- Querol, J. (2018) *L'art de la falconeria a la Corona d'Aragó durant la Baixa Edat Mitjana: edició i estudi dels tractats escrits en català*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona [tesi doctoral].
- Renedo, X. (2016) «Notes sobre la biografia i la *Crònica* de Ramon Muntaner», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XXVII, pp. 19-46.
- Renedo, X. (2019) «El “bell catalanesc” i els tàrtars», a Aguilar, J.A. – Martí, S. – Renedo, X. (ed.) *Dits, fets i veres veritats: estudis sobre Ramon Muntaner i el seu temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 219-241.
- Renedo, X. (2021) *Camells, cavalls, captius, mercaders, frares i guerrers (la presència catalana a Tunísia a la baixa edat mitjana)*, Girona, Universitat de Girona.
- [URL: <https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/19474/RenedoX-CamellsCavalls.pdf?sequence=1&isAllowed=y>]
- Rodrigo, M. (2019) «Ramon Muntaner i la ciutat de València», a Aguilar, J.A. – Martí, S. – Renedo, X. (ed.) *Dits, fets i veres veritats: estudis sobre Ramon Muntaner i el seu temps*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 25-52.
- Rubió i Lluch, A. (1913) «Contribució a la biografia de l'infant Ferran de Mallorca», *Estudis Universitaris Catalans*, VII, pp. 291-379.
- Sciascia, L. (1984) «Nascita di una famiglia: i Rosso di Messina (sec. XIV)», *Clio*, 20, pp. 389-418.
- Sciascia, L. (1996) *Il seme nero. Storia e memoria in Sicilia*, Messina, Sicania.
- Sciascia, L. (2008) «Nome e memoria: i De Amicis dalla conquista normanna al Vespro», a Cuzzo, E. – Déroche, V. – Peters-Custot, A. – Prigent, V. (ed.) *Puer Apuliae: mélanges offerts à Jean-Marie Martin*, París, Association des amis du Centre d'histoire et civilisation de Byzance, vol. II, pp. 615-622.

- Sicília, D. de (1933-1967) *Library of History*, trad. de C. H. Oldfather, Cambridge MA, Harvard University Press, 12 vols.
- Sinclair, K.V. (ed.) (1971) *Tristan de Nanteuil; chanson de geste inédite*, Assen, De Gruyter.
- Sobrer, J.M. (1978) *L'èpica de la realitat. L'escriptura de Ramon Muntaner i Bernat Desclot*, Barcelona, Curial.
- Terranova, C.P. (1983) «Il castello di Montalbano Elicona nell'età di Federico II d'Aragona», *Studi Montalbanesi. Collana di ricerche storiche*, I, pp. 37-61.
- Tocco, F.P. (2014) «Palizzi», a *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, Treccani, vol. LXXX.
- Vegeci, F.R. (1967) *Epitoma rei militaris*, ed. de Carl Lang, Stuttgart, Teubner.
- Walter, I. (1980) «Chiaramonte, Manfredi, il Vecchio, conte di Modica», *Dizionario Biografico degli Italiani*, Roma, Treccani, vol. XXIV.
- Weckmann, L. (1994) *La herencia medieval de México*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica.
- Xenofont (1878) *Xenophon's Minor Works*, trad. de J.S. Watson, Londres, George Bell & Sons.
- Xenofont (1914) *Cyropaedia*, trad. de W. Miller, Cambridge MA, Harvard University Press, 2 vols.
- Xenofont (1968-1979) *L'expedició dels deu mil*, ed. i trad. de F.J. Cuartero, Barcelona, Fundació Bernat Metge, 3 vols.
- Zurita, J. (1967-1977) *Anales de Aragón*, ed. d'Á. Canellas, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 8 vols.